

Шульц Максим Сергійович,

студент юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Карпенко Роман Валерійович,

викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ДИТИНИ У СІМЕЙНИХ СПОРАХ

У ст. 12 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року закріплюється обов'язок держави забезпечити дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю. З цією метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства.

Відповідно до ст. 171 СК України дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї. Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав, а також спору щодо управління її майном. Суд має право постановити рішення всупереч думці дитини, якщо цього вимагають її інтереси.

Висловити свою думку під час судового розгляду справи, у якій так чи інакше вирішуються питання, що стосуються її життя, дитина може у процесуальній формі надання пояснень у судовому засіданні, у зв'язку із чим вона наділяється певним колом процесуальних прав та обов'язків (наприклад, правом давати пояснення в суді рідною мовою, правом користуватися послугами перекладача, правом бути заслуханою та почутою судом, обов'язком добросовісно здійснювати свої процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки тощо). Будучи носієм певного кола процесуальних прав та обов'язків, дитина визнається суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин, а отже повинна наділятися у конкретній справі певним цивільним процесуальним правовим статусом.

Саме він визначає процесуальне становище певних суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин під час розгляду та вирішення цивільних справ та характеризується як сукупність закріплених у цивільному процесуальному законодавстві прав, обов'язків та інтересів зазначених суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин [1]. Однією із категорій справ позовного провадження, у якій зачіпаються інтереси дитини, є справи про визначення місця проживання малолітньої дитини. У судовій практиці доволі поширеною є ситуація, коли один з батьків пред'являє до іншого позов про визначення місця проживання їх спільної малолітньої дитини, або зміну її місця проживання, якщо раніше таке місце проживання вже було визначено з іншим з батьків. У таких справах традиційно у якості відповідача виступає той з батьків, з яким проживає дитина, а в якості позивача— інший з батьків, який бажає, щоб місце проживання дитини було визначено судом саме із ним. Такі справи розглядаються судами за обов'язковою участю органів опіки та піклування. В процесі розгляду справи суд обов'язково повинен заслухати думку дитини стосовно того, з ким із батьків вона бажає проживати, якщо вона здатна її висловити. Втім, відсутній єдиний підхід стосовно визначення процесуального статусу дитини у таких справах. Як правило, суди взагалі ігнорують необхідність визначення процесуального статусу дітей, називаючи їх у своїх рішеннях «дитина», «малолітній» і т. ін.

Вище зазначену судову практику не можна визнати правильною, виходячи з наступного. Позови про визначення місця проживання малолітньої дитини пред'являються до суду не на захист

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО,
ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

прав та інтересів одного з батьків, а на захист інтересів самої малолітньої дитини, оскільки в обґрунтування позову завжди покладається відповідність визначення місця проживання дитини з одним із батьків інтересам дитини, її виховання та розвитку. Під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення. Дитина не може бути передана тому з батьків, хто не має самостійного доходу, зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами, своєю аморальною поведінкою може зашкодити розвитку дитини (ст. 161 СК України).

Як відзначається у юридичній літературі, позивачем є особа, на захист суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів якої відкривається цивільна справа у суді та розпочинається цивільний процес [2]. Вірним є і зворотне положення: чиї суб'єктивні права та охоронювані законом інтереси захищаються у даному цивільному процесі, — той і є позивачем. Тому у справах про визначення місця проживання малолітньої дитини позивачем повинна визнаватися сама малолітня дитина, в інтересах якої позов пред'являє її законний представник (один із батьків). Відповідачем, звичайно, є другий з батьків, з яким проживає дитина. Подібна ситуація прослідковується й у деяких інших категоріях справ. Наприклад, у справах про позбавлення батьківських прав. У цих справах суд також повинен заслухати думку дитини, на чому наполягає Верховний Суд України у своєму Узагальненні практики розгляду судами справ, пов'язаних із позбавленням батьківських прав, поновленням батьківських прав, усиновленням, установленням опіки та піклування над дітьми.

У судовій практиці занадто спрощено трактуються положення ст. 165 СК України, відповідно до якої право на звернення до суду з позовом про позбавлення батьківських прав мають один з батьків, опікун, піклувальник, особа, в сім'ї якої проживає дитина, заклад охорони здоров'я, навчальний або інший дитячий заклад, в якому вона перебуває, орган опіки та піклування, прокурор, а також сама дитина, яка досягла чотирнадцяти років. У зв'язку із цим всі вищевказані особи в судовій практиці нерідко визначаються як позивачі, хоча у даній статті названі зовсім різні суб'єкти. Позивачем у будь-якому випадку виступає дитина, оскільки саме її права та охоронювані законом інтереси порушуються неправомірними діями (бездіяльністю) одного або обох батьків, стосовно якого (яких) ставиться питання про позбавлення батьківських прав, а отже саме права та охоронювані законом інтереси дитини підлягають судовому захисту у справах про позбавлення батьківських прав. У випадку пред'явлення такого позову одним з батьків, опікуном чи піклувальником, вказані особи виступають в цивільному процесі як законні представники, а якщо позов пред'явлено особою, в сім'ї якої проживає дитина, закладом охорони здоров'я, навчальним або іншим дитячим закладом, в якому вона перебуває, органом опіки та піклування, прокурором, зазначені суб'єкти відносяться до органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб (ст. 45 ЦПК України).

Правильне визначення цивільного процесуального правового статусу дитини у сімейних спорах сприятиме більш ефективному захисту прав та інтересів дитини, забезпеченню єдності судової практики у питаннях залучення дітей до участі в цивільному процесі та недопущенню помилок у правовому регулюванні порядку розгляду та вирішення судами питань, що стосуються життя дитини.

Бібліографічні посилання:

1. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: монографія / С. С. Бичкова. К. : Атіка, 2011. С. 41–42.
2. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / М. Й. Штефан. К. : Ін Юре», 2017. С. 147.